

KANSALLISEN LAPSISTRATEGIAN TOIMEENPANOSUUNNITELMA – LAUSUNTOMUISTIO

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	2
2. KESKEISET HUOMIOT.....	3
3. KAIKKIEN LASTEN SUOMI –SISÄLTÖJAKSOT	5
3.1. LAPSET, NUORET JA KORONAKRIISI	5
3.2. SYRJINNÄN JA ERIARVOISUUDEN TORJUNTA.....	6
3.3. HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIN LASTEN OIKEUKSIEN TURVAAMINEN	6
3.4. LASTEN SUOJELU VÄKIVALLALTA	7
4. HYVINVOIVAT JA OSAAVAT LAPSET –SISÄLTÖJAKSOT	9
4.1. LASTEN JA PERHEIDEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT	9
4.2. VARHAISKASVATUS JA KOULUTUS.....	10
4.3. PERHEEN RIITTÄVÄ TOIMEENTULO SEKÄ TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN	10
4.4. LASTEN LÄHEIS- JA VERTAISUHTEET.....	11
4.5. LASTEN VAPAA-AIKA JA HARRASTUKSET	12
5. LAPSET OSALLISINA YHTEISKUNNASSA -SISÄLTÖJAKSOT	13
5.1. LAPSIIN KOHDISTUVIEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI JA LAPSIBUDJETOINTI	13
5.2. LASTEN OIKEUS TULLA KUULLUKSI JA SAADA TIETOA	13
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTOIMET TOIMEENPANOSUUNNITELMAN VIIMEISTELYYN	15
LIITE 1 LAUSUNNONANTAJAT	16

1. JOHDANTO

Kansallinen lapsistrategia laadittiin parlamentaarisena komiteatyönä vuonna 2020 ja julkaistiin 23.2.2021. Toimeenpanosuunnitelman valmistelu alkoi lapsistrategian virkamiesten poikkihallinnollisena valmisteluna.

Tavoitteena valmistelussa on ollut vahvistaa politiikan avoimuutta sekä viranomaisten yhteistyötä ja tietojen vaihtoa ja auttaa näin luomaan vahvaa pohjaa tulevalle toimeenpanolle.

Valmistelun alussa tehtiin ministeriöille tietopyyntö, jossa pyydettiin tietoja, jotta päällekkäisyyksiltä vältyttäisiin ja toisaalta saataisiin tietoja mahdollisista aukko- ja puutteista. Tämän lisäksi valmistelun aikana kansallisen lapsistrategian virkamiestyöryhmässä, seurantatyöryhmässä sekä muiden sidosryhmien ja kansalaisyhteiskunnan kanssa käytiin vastaavanlaiset keskustelut nykytilanteen ja tarpeiden kartoittamiseksi. Näiden tapaamisten lisäksi järjestettiin keskeisille toimijoille kuulemiskierros keväällä 2021. Toimeenpanosuunnitelman valmistelun aikana lapsi- ja nuorisopoliittiselle ministerityöryhmälle vietiin tietoa säännöllisesti.

Valmistelun aikana tehtiin lausuntokierros kansalaisyhteiskunnalle, jonka perusteella tehtiin muutoksia lausuttavana olevaan toimeenpanosuunnitelman luonnokseen. Tämän lisäksi tehtiin vielä uusi lausunto- ja tietojen tarkistuskierros ministeriöille ja keskeisimmille erillisvirastoille.

Toimeenpanosuunnitelman valmistelussa ei suoraan pyydetty lasten ja nuorten näkemyksiä, koska niitä oli saatu laajasti kansallisen lapsistrategian valmistelun aikana. Lapsistrategian ja Fountain Parkin toteuttamassa sähköisessä kyselyssä ja siihen liittyneissä työpajoissa kysyttiin lapsilta ja nuorilta myös toimenpiteistä. Myös muissa lasten ja nuorten tapaamisissa on aina pohdittu myös heidän ajatuksiaan toimenpiteistä, joilla lapsen oikeuksia voidaan edistää heidän elämässään. Näitä tietoja hyödynnettiin toimeenpanosuunnitelman valmistelussa.

Toimeenpanosuunnitelman valmisteluprosessi sai positiivista palautetta siitä, että se koettiin läpinäkyvänä, avoimena ja oikea-aikaisena. Palautteessa painotettiin tärkeänä, että toimeenpanosuunnitelmaa ei esitely valmiina, vaan sitä aidosti tehtiin yhdessä eri toimijoiden kanssa.

Lausuntokierroksen jälkeen toimenpiteitä muokattiin sekä toimenpiteitä lisättiin saadun palautteen mukaisesti. Toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin valtioneuvoston yleisistunnossa 7.10.2021.

Tähän lausuntoyhteenvetoon on koottu keskeiset huomiot kuulemistilaisuuksista sekä lausuntokierroksista. Kuulemistilaisuuksia järjestettiin yhteensä 4. Lausuntopalvelun kautta saatiin yhteensä 48 lausuntoa, joista 45 suomeksi ja 3 ruotsiksi. Lisäksi sähköpostitse ja valtioneuvoston kanslian kautta saatiin 28 lausuntoa, joista 27 oli suomeksi ja 1 ruotsiksi. Yhteensä lausuntoja saatiin 76.

2. KESKEISET HUOMIOT

Lausuntokierroksella saadut huomiot kattavat laajasti toimeenpanosuunnitelman eri osa-alueet ja valmistelussa esillä olleet toimenpiteet. Toimenpidekohtaiset huomiot on koottu strategian sisältöjaksojen mukaisesti tämän lausuntoyhteenvedon lukuihin 3., 4. ja 5. Yksittäisiä osa-alueita koskeneiden huomioiden, ehdotusten ja kehittämistarpeiden lisäksi lausunnoissa tuotiin kuitenkin esiin myös kokoavia ja koko toimeenpanoa läpileikkaavia näkökohtia.

Tässä luvussa tarkastellaan lausuntojen perusteella lyhyesti kolmea toimeenpanoa läpileikkaavaa näkökohtaa.

Ensiksi lausunnoissa tuotiin esiin *tarve toimeenpanoa ohjaaville yleisille periaatteille sekä lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiselle*. Tämä tarve liitettiin lausunnoissa ennen kaikkea toimeenpanon johdonmukaisuuteen: toimeenpanossa tulee tällöin huomioida kattavasti ja systemaattisesti muun muassa haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeudet sekä syrjinnän ja eriarvoisuuden ehkäisy. Vaikka suunnitelmaluonnoksen useissa toimenpiteissä kiinnitettiin huomiota joihinkin yhdenvertaisuusnäkökohtiin, tarkastelu ei ollut johdonmukaista eikä riittävän läpileikkaavaa. Samoin lasten ja nuorten osallisuus oli luonnoksessa läsnä, mutta osallisuuden huomioinnin kattavuutta ja johdonmukaisuutta tuli vahvistaa.

Lausuntopalautteen perusteella jatkovalmistelussa vahvistettiin yleisten periaatteiden ja lasten ja nuorten osallisuuden huomiointia kahdella keskeisellä tavalla. Ensimmäinen kehitysaskel oli ottaa toimeenpanosuunnitelman alkuun uusi jakso toimeenpanossa noudatettavissa periaatteista, ja toinen kehitysaskel oli ottaa jatkovalmistelun kohteeksi toimeenpanon yleisiä periaatteita koskeva sitoumusasiakirja. Molemmissa näissä tekstiosioissa on tarkoitus vahvistaa toimeenpanon yhtenäisyyttä, lasten ja nuorten osallisuutta ja lapsen oikeuksien yhdenvertaista toteutumista toimeenpanon eri osakokonaisuuksissa.

Toiseksi lausunnoissa nostettiin esiin *kansalaisyhteiskunnan ja elinkeinoelämän rooli sekä poikkihallinnollisen työskentelyn merkitys*. Lausunnoissa katsottiin laajasti, että lapsistrategian toimeenpano on nivottava tiukasti muuhun lapsen oikeuksien kannalta merkitykselliseen toimintaan ja siinä on huomioitava viranomaistoiminnan ohella myös muut toimijat. Poikkihallinnollisen työn merkitys koettiin tärkeäksi ja sitä on jatkossa vahvistettava vielä entisestään.

Lausuntopalautteen perusteella jatkovalmistelussa huomioitiin vielä vahvemmin poikkihallinnollisen yhteistyön tarve sekä muiden kuin viranomaistoimijoiden keskeinen merkitys. Nämä näkökohdat kirjattiin osaksi toimeenpanossa noudatettavia yleisiä periaatteita koskevaan jaksoon. Lisäksi eri toimijatahojen rooli tuotiin selvemmin esiin toimeenpanosuunnitelman sisältöjaksoissa. Käynnissä oleva viranomaistoiminta koottiin myös kattavasti toimeenpanosuunnitelman tekstiin sekä ristiintaulukoitiin strategian linjausten kanssa suunnitelman liitteeksi.

Kolmanneksi lausunnoissa tuotiin esiin laajasti ongelmakohtia ja kehitysehdotuksia lapsia, nuoria ja perheitä koskevassa viranomaistoiminnassa. Lausunnoista kävi ilmi, että lapsia, nuoria ja perheitä koskevassa toiminnassa on useita heikkouksia erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten huomioinnissa, monia palveluja tarvitsevien lasten ja nuorten tilanteen kokonaisvaltaisessa arvioinnissa sekä poikkihallinnollisen yhteistyön toteuttamisessa.

Nämä ongelmakohdat ja kehityskohteet on soveltuvin osin selostettu tämän lausuntoyhteenvedon sisältöjaksoissa (3.-5. luvut), ja ne on pyritty huomioimaan mahdollisimman kattavasti lausuntopalautteen perusteella tehdyssä toimenpiteiden jatkovalmistelussa. Ne ongelmakohdat ja kehityskohteet, joita ei ole ollut mahdollista sisällyttää lapsistrategian toimeenpanoon tai toimenpiteiden toteutukseen, on lisäksi

otettu käsiteltäväksi lapsistrategian poikkihallinnollisessa virkamiestyöryhmässä sekä toimitettu tiedoksi lapsistrategiatyössä mukana oleville ministeriöille.

3. KAIKKIEN LASTEN SUOMI –SISÄLTÖJAKSOT

3.1. LAPSET, NUORET JA KORONAKRIISI

Lausunnonantajien keskuudessa vallitsi selkeä yksimielisyys siitä, että nämä kyseiset toimet ovat välttämättömiä ja tarpeellisia, sillä koronakriisi on vaikuttanut huomattavasti juuri muun muassa lapsiin, nuoriin sekä lapsiperheisiin. Vaikutukset ovat olleet monialaisia. Lapsistrategian osalta yleisenä kommenttina nostettiin esille se seikka, että kaikkien lasten kanssa toimivat tahot täytyy huomioida toimenpiteissä.

Lapsistrategian toimeenpanon edistäminen yhteistyössä laadittavan lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvan monialaisen toimenpidekokonaisuuden kanssa.

Lausunnonantajat olivat yksimielisiä, että koronakriisin jälkihoidon tulee olla vahvasti mukana toimeenpanosuunnitelmassa ja sen toteuttamisessa. Lapsistrategiaa tulee toteuttaa yhteistyössä koronan jälkihoidon kanssa, sillä tarve jälkihoidolle on erittäin suuri ja ajankohtainen. Työn tulee olla pitkäjänteistä sekä jatkuvaa. Useat lausunnonantajat korostivat yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Esille nousivat erityisesti järjestöt, joiden tulisi omalta osaltaan täydentää kuntien lakisääteistä toimintaa. Huomioon tulee ottaa koko perheen hyvinvointi sekä jaksaminen, sillä perheiden hyvinvointi vaikuttaa suoraan lasten ja nuorten elämään.

Useassa launnossa tuotiin esille näkemys, että koronapandemian vaikutusten osalta otettaisiin erikseen huomioon myös haavoittuvassa asemassa olevat lapset, nuoret ja perheet. Lisäksi koulujen sekä oppilaitosten merkitystä korostettiin.

Lapsivaikutusten arviointia, lapsibudjetointia ja lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ja tukiaineistot kunnille ja alueille yhteistyössä LAPE-muutosohjelman kanssa.

Lapsivaikutusten arviointia, lapsibudjetointia ja lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ja tukiaineistot kuntien nuorisovaltuustoille ja muille lasten ja nuorten vaikuttajaryhmille.

Lausunnonantajien mukaan lapsivaikutusten arviointia, lapsibudjetointia ja osallisuutta koskevien toimenpiteiden suhteen on erittäin tärkeää, että työ on pitkäjänteistä eikä jää vain koronan jälkihoidoksi. Lisäksi kuntien ja hyvinvointialueiden välinen yhteistyö on tärkeää jälkihoidon toteuttamisessa.

Launnoissa nostettiin usein esille se, että haavoittuvassa asemassa olevat sekä erityistä tukea tarvitsevat lapset ja nuoret tulisi huomioida erikseen. Lisäksi kaikki lapset ja nuoret tulee osallistaa koulutuskokonaisuuden tekemiseen, ja huomioida tosiasiallisesti päätöksenteossa. Samoin lapsen oikeudet tulee huomioida päätöksenteossa asianmukaisella tavalla. Lausunnonantajat myös korostivat järjestöjen sekä jo tuotetun materiaalin huomioon ottamista – muitakin tahoja tulee hyödyntää tarvittaessa.

Etäpalveluiden kehittämishanke yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Etäpalveluiden osalta esille nostettiin useaan otteeseen huoli saavutettavuudesta, esteellisyydestä, yhdenvertaisuudesta. Tämän myötä esitettiin huoli siitä, että osa nuorista ja lapsista joutuvat tahtomattaan eriarvoiseen asemaan. Lisäksi monen lausunnonantajan huolenaiheena oli sosiaalisen median tuomat ongelmat, kuten väkivalta, rikollisuus sekä kiusaaminen. Edellä mainittujen seikkojen ohella osan mielestä toimenpide vaatisi vielä selkeytystä nykyisestä.

Vaikka etäpalveluita kehitetään, useassa lausunnossa muistutettiin myös lähipalveluiden tärkeydestä. Etäpalveluiden kehittämishankkeessakin tulee lausunnonantajien mukaan huomioida yhteistyö eri tahojen ja toimijoiden kanssa.

3.2. SYRJINNÄN JA ERIARVOISUUDEN TORJUNTA

Lausunnonantajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, että esitetyt toimenpiteet ovat erittäin tärkeitä ja perusteltuja muun muassa nykyisten hyvinvointierojen kaventamisen vuoksi.

Tiedonkeruu hyvinvointierojen syistä ja niihin vaikuttamisesta.

Tiedonkeruun osalta nostettiin useasti esille mahdollinen yhteistyö eri tahojen kanssa. Lisäksi moni lausunnonantaja korosti tietyn ryhmän haavoittuvaa asemaa. Lausunnoissa tuotiin esille erityisesti vammaisten lasten ja nuorten huomioiminen. Kolmas lausunnoista selkeästi esille noussut seikka oli lasten ja nuorten huomioiminen toimenpiteessä ja alueellinen yhdenvertaisuus sekä hyvinvointierot ja niiden syyt saattavat vaihdella alueittain.

Toteutetaan pilotti saavutettavuudesta ja tietoyhteiskunnan toimintamuodoista yhteistyössä lasten ja nuorten kanssa.

Lausunnoissa pidettiin erittäin tärkeänä sitä, että lapset ja nuoret saadaan toimenpiteeseen konkreettisesti mukaan. Lapsien ja nuorten näkökulmasta katsottuna syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunnassa huomiota tulisi antaa myös erityisesti nuoriso- ja sosiaalisen median kulttuurille, sillä syrjinnällä on suuri rooli nimenomaan juuri näissä.

Lausunnonantajissa herätti huolta digitaalisten palveluiden saavutettavuus sekä digitaalisen ympäristön turvallisuuteen liittyvät haasteet. Kaikki eivät ole tasavertaisessa asemassa tietoyhteiskunnassa. Eriarvoisuus näkyy esimerkiksi laitteissa, pääsyssä tietoyhteiskuntaan ja niin kutsutuissa turvataidoissa. Lisäksi kaikilla ei mahdollisuutta opetukseen, ohjaukseen ja vanhemman läsnäoloon. Näin ollen toimenpiteissä tulisi huomioida erikseen sellaiset nuoret ja lapset, jotka eivät jostain syystä esimerkiksi vamman tai sairauden takia pysty käyttämään digitaalisia palveluita samalla tavalla kuin muut. Lisäksi huomioon tulee ottaa myös selkokieli ja saavutettavuus siten, että verkkopalvelut palvelevat kaikkia. Digitaaliset palvelut eivät kuitenkaan sovi kaikille, joten muita tarvitaan sen rinnalle.

3.3. HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIN LASTEN OIKEUKSIEN TURVAAMINEN

Kyseessä olevaa kokonaisuutta pidettiin tärkeänä erityisesti yhdenvertaisuuden edistämisen sekä eriarvoisuuden kaventamisen näkökulmasta. Lausunnonantajien mielestä oli erittäin tarpeellista, että haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret saavat tietoa heille kuuluvista oikeuksista. Annetuissa lausunnoissa nostettiin esille useita haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, jotka tulisi huomioida kyseisessä toimeenpanosuunnitelmassa erikseen. Kaikissa kohdissa korostui nimenomaan lasten ja nuorten osallisuuden merkitys, joka tulee varmistaa. Useat toimijat myös korostivat lausunnoissa omaa osaamistaan ja kokemusta aikaisemmista toimista, ja olivat valmiita yhteiseen työhön tukemalla toimenpiteitä.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeudet huomioidaan osana eurooppalaista lapsitakuuta.

Lausunnonantajien keskuudessa tätä pidettiin erinomaisena ja kannatettavana ideana. Sen toteuttamiseen tulee kuitenkin varata riittävät ja tarpeelliset resurssit.

Laaditaan valtakunnallinen toimenpideohjelma luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistumisten ennaltaehkäisyyn, luvattoman poissaolon aikaiseen toimintaan sekä jälkityöhön.

Aiempien lausuntojen tapaan tämänkin toimenpiteen osalta tärkeänä pidettiin lasten ja nuorten osallistamista. Lisäksi monen mielestä poikkihallinnollinen sekä monitahoinen yhteistyö eri ammattiryhmien sekä muiden tärkeiden aikuisten kanssa tärkeää, sillä usein luvattomasti sijaishuoltopaikasta poistuneen nuoren etsiminen ja palauttaminen edellyttävät tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Nimenomaan luvattomien poistumisen juurisyyhin tulisi pyrkiä puuttumaan ennaltaehkäisevästi.

Lausunnoissa korostettiin myös aikuisen läsnäolon sekä saatavuuden merkitystä laitoksissa. Lisäksi riittävään osaamiseen tulee kiinnittää tarpeeksi huomioita. Muutama lausunnonantaja nosti esille ajatuksen, että toimenpideohjelman tulisi olla sen verran selkeä ohjeistus, että sitä mahdollisesti hyödyntävät toimijat pystyisivät tukeutumaan siihen haastavissa tilanteissa.

Toteutetaan lastensuojelun käsikirja lapsille ja nuorille..

Lastensuojelun käsikirjaa pidettiin kannatettavana toimenpiteenä. Kohderyhmä tulee kuitenkin huomioida käsikirjan tuottamisessa. Lisäksi monessa launnossa korostettiin sitä, että lapset ja nuoret tulee ottaa mukaan käsikirjan tekemiseen. Lasten ja nuorten lisäksi eri asiantuntijoiden asiantuntemusta tulisi hyödyntää kattavalla tavalla.

Useassa launnossa myös tuotiin esille, että käsikirjalla tulisi mahdollisesti olla myös digitaalinen vastine, jotta siitä saataisiin mahdollisimman saavutettava ja laajasti hyödynnettävä. Näin varmistutaan siitä, että käsikirja on ymmärrettävä ja selkeä myös sellaisille lapsille ja nuorille, joilla on haasteita konkreettisen tekstin lukemisessa. Lisäksi mahdollisuus vuorovaikutuksellisuuteen tulee ottaa huomioon. Muutama lausunnonantaja nosti esille huolen siitä, että soveltuuko sama käsikirja myös nuoremmille lapsille.

Laaditaan koulutuspaketti seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta sekä sateenkaariperheistä ammattilaisille.

Koulutuspakettia seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta sekä sateenkaariperheistä pidettiin erittäin kannatettavana ja erinomaisena ideana, mutta toimenpiteessä tulisi hyödyntää ammattilaisia ja muita asiantuntijatahoja. Samoin itse lapset ja nuoret olisi tärkeää osallistaa koulutuspaketin valmistelemiseen. Lisäksi launnoissa pohdittiin, ovatko tähän ryhmään kuuluvat lapset ja nuoret haavoittuvassa asemassa, vai pitäisikö heidät huomioida jossakin muussa kohdassa.

3.4. LASTEN SUOJELU VÄKIVALLALTA

Lausunnonantajat kannattivat yleisesti näiden luvun toimenpiteiden jatkovalmistelua. Launnoissa nousi selkeästi esille, kuinka kaikkien lausunnonantajien mielestä kaikkia tässä luvussa esiintyviä toimenpiteitä pidetään erittäin tärkeinä ja kannatettavina ideoina. Monissa launnoissa korostettiin yhteistyön merkitystä tämänkin toimenpidekokonaisuuden kohdalla.

Toteutetaan lapsiuhritutkimus.

Lausunnonantajat korostivat, että tiedon keräämisen tulee tapahtua säännöllisin väliajoin sekä jatkuvasti, jotta tietoa voidaan hyödyntää myös tulevaisuudessa. Tiedon tulee myös vastata sen tämänhetkisiin tarpeisiin. Launnoissa nousi esille etenkin tutkimuksen saavutettavuus, ja huoli siitä, miten se voitaisiin varmistaa mahdollisimman kattavalla tavalla. Huolta aiheutti myös digitaalisen ympäristön mukanaan tuomat riskit, joiden myötä myös lasten turvataitojen merkitys nousee entisestään.

Huomioon tulee myös ottaa kattavasti erilaisissa haavoittuvissa tilanteissa olevat lapset. Useassa lausunnossa korostettiin myös väkivallan monia erilaisia muotoja ja rakenteita, jotka tulisi tunnistaa ja ottaa huomioon. Tukea tulee myös tarjota lasten ja nuorten lisäksi myös aikuisillekin. Useat lausunnonantajat myös korostivat tässäkin toimenpiteessä eri toimijoiden, ammattilaisten, viranomaisten sekä järjestöjen välistä yhteistyötä ja sen merkittävää roolia. Lisäksi kaikki relevantit ammattiryhmät tulee huomioida toimenpiteessä.

Toteutetaan opas ja koulutuskokonaisuus vaativista erotilanteista ja eron jälkeisestä väkivallasta.

Toimenpidettä pidettiin yleisesti ottaen kannatettavana. Esille nostettiin kuitenkin, ettei opas ja koulutuskokonaisuus ole riittävää, vaan resursseja tulisi kohdentaa myös ihmisten ohjaamiseen suoraan palveluiden äärelle. Lisäksi tulisi hyödyntää jo olemassa olevia kanavia ja alustoja.

4. HYVINVOIVAT JA OSAAVAT LAPSET –SISÄLTÖJAKSOT

4.1. LASTEN JA PERHEIDEN SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT

Lausunnonantajat pitivät kaikkia neljää toimenpidettä tärkeänä ja merkittävänä lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden näkökulmasta katsottuna. Useassa lausunnossa korostettiin kaikille toimenpiteille yhteisenä seikkana, että tukea tulee saada oikeaan aikaan, nimenomaan varhaisessa vaiheessa. Lausunnoissa nostettiin myös esille, kuinka palveluiden tulee olla sujuvia, riittäviä ja hoitoon pääsemisen helppoa. Nykyinen malli on hajanainen ja sirpaleinen sekä hoitoon pääseminen saattaa olla todella hankalaa. Lisäksi useassa lausunnossa mainittiin, että kansallinen lapsistrategia tulee kytkeä vahvasti sosiaaliturvauudistukseen.

Laaditaan toimintasuunnitelma päihhteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi.

Ensinnäkin lausunnonantajien mielestä ennaltaehkäisy on otettava tavoitteeksi toimintasuunnitelmaa laadittaessa siten, että toiminta on systemaattista ja riittävää. Toimenpide tulisi yhdistää nykyiseen päihdestrategiaan, mutta kuitenkin siten, että lapset ja nuoret otetaan huomioon erikseen, systemaattisesti ja lapsilähtöisellä tavalla. Lausunnonantajien mielestä toimintasuunnitelmassa on erittäin tärkeää huomioida myös vanhemmat ja perhe lapsen ja nuoren lisäksi, ja varmistaa tuen saatavuus myös heille. Lisäksi yhteistyö eri tahojen ja asiantuntijoiden kanssa korostui monessa lausunnossa.

Eri ammattilaisille tulee myös järjestää monenlaisia koulutuksia. Lausunnonantajien keskuudessa esitettiin huolta avun saamisesta, joten esteettömyys, tulkkipalvelut ja muut henkilökohtaisen avun saamisen mahdollisuudet tulee huomioida, jotta kaikilla on mahdollisuus avun saamiseen. Lisäksi huolta aiheutti myös, toimenpiteen jääminen kokonaisuutena katsoen hieman yleiselle tasolle, joten selkeyttäminen tulisi tarpeeseen. Lisäksi päihde- ja mielenterveyspalvelut tulisi ottaa huomioon kokonaisuutena.

Toteutetaan selvityshanke ja laaditaan opas palveluiden saavutettavuudesta lapsille ja nuorille.

Lausunnonantajien näkemyksen mukaan lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa on jo kauan ollut haasteita Suomessa, joten tälle tavoitteelle tulisi asettaa konkreettisempia toimenpiteitä. Kokonaisuus näyttää epäseltävänä useamman lausunnonantajan mielestä, mikä näkyy muun muassa siinä, että lapset ja nuoret eivät ole kovinkaan tietoisia kaikista avun muodoista tällä hetkellä.

Toimenpiteessä tulee monen lausunnonantajan mielestä ottaa muun muassa sen saavutettavuus eri lapsiryhmät huomioiden, selkeys, sisäistettävyyys ja mahdollisesti mieltä myös digitaalisten apuvälineiden ja muiden alustojen hyödyntämistä. Näin ollen huomioon tulee myös ottaa esteettömyyttä koskevat seikat sekä esimerkiksi kieli sekä mahdolliset muut yhdenvertaisuuttakin koskevat kysymykset.

Lisäksi lausunnoissa nousi esille, että lapsilta ja nuorilta tulee kysyä heidän omia kokemuksiaan liittyen palveluihin, niiden saatavuuteen ja laatuun, ja heidän esille tuomansa mielipide on erittäin tärkeää ottaa huomioon tässä toimenpiteessä. Huolena taas monessa lausunnossa esitettiin asuinpaikan vaikuttaminen palveluiden saatavuuteen sekä se, miten tieto saadaan leviämään koko maahan siten, jotta opas todella saavuttaa tietoa tarvitsevat lapset ja nuoret.

Laaditaan yhteinen toimintamalli ensitiedon antamiseen.

Lausunnoissa nousi esille perheen kokonaisvaltaisen tuen merkitys. Näin ollen tukea tulisi antaa lapsen ja nuoren lisäksi myös vanhemmille ja perheelle kokonaisuutena. Lisäksi yhteistyö eri viranomaisten, järjestöjen ja vanhempien välillä on tärkeää sekä mahdollinen aikaisempi tutkimustieto kannattaa hyödyntää. Useassa lausunnossa korostettiin, että eri järjestöt ovat jo pitkään koittaneet vaatia tätä toimintamallia, kuitenkin

tulokset. Olennaista olisi myös varmistaa, että lasten kanssa toimivat saavat riittävän koulutuksen, jotta he osaavat toimia mahdollisimman tehokkaalla tavalla.

4.2. VARHAISKASVATUS JA KOULUTUS

Lausunnot yleisesti puolsivat varhaiskasvatusta ja koulutusta koskevia toimenpiteitä. Oikeus perusopetukseen on jokaisen perusoikeus, ja muun muassa tämän myötä luvun toimenpiteitä pidettiin erittäin tärkeinä. Lausunnoissa korostettiin erityisesti, että kaikenlaisen materiaalin tuottamisessa tulee ottaa huomioon saavutettavuuteen ja selkeyteen liittyvät seikat. Materiaalien tulee olla hyödynnettävissä myös selkokielellä, kuvatuksien ja muiden mahdollisten tukikeinojen avulla.

Lisäksi kaikissa luvun toimenpide-ehdotuksissa haavoittuvassa asemassa olevat lapset tulee ottaa huomioon erityisellä tavalla, ja varmistaa, että heidät on otettu huomioon materiaalin valmistelussa. Yleisenä huolena muutaman lausunnon osalta esitettiin myös oppivelvollisuuden pidentämiseen liittyvää ongelmallisuutta sekä alueellisten erojen aiheuttamiin haasteisiin.

Laaditaan opettajille ajantasainen materiaalipaketti lapsistrategiasta ja lasten oikeuksista.

Varhaiskasvatuksen suhteen useat lausunnonantajat toivat esille toimien riittämättömyyttä ja sitä, että varhaiskasvatuksen keskeisen roolin takia se tulisi huomioida toimenpiteessä entistä paremmin. Samoin opettajien aloituspaikat ja myös riittävät resurssit tulisi turvata, muun muassa opettaja- ja erityisopettajamitoituksen avulla.

Lisäksi materiaalipaketin selkokielisyyteen ja saavutettavuuteen otettiin kantaa useassa lausunnossa. Sen tulee olla kaikkien opettajien ymmärrettävissä sekä hyödynnettävissä kaikkien lasten ja nuorten kanssa. Lisäksi materiaalipaketissa erityistä huomiota tulisi kiinnittää muun muassa erityislasten kohtaamiseen ja heidän kanssaan työskentelyyn, jotta ammattilaiset osaisivat toimia näiden lasten ja nuorten kanssa paremmin.

Materiaalipaketin lisäksi lausunnonantajien mukaan lapsistrategian toteuttamisessa tulee varmistua siitä, että tieto lasten oikeuksista ja lapsistrategiasta otetaan mukaan myös opettajien ja muiden ammattilaisten koulutusohjelmiin. Lisäksi muutamassa lausunnossa tuotiin esille, että jo olemassa oleva materiaali ja aineisto otettaisiin huomioon ja hyödynnettäväksi. Myös vanhempien ja perheiden rooli tulisi huomioida materiaalipaketissa.

Toteutetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen pilottihankekokonaisuus.

Toimenpidettä pidettiin lausunnonantajien keskuudessa erittäin tärkeänä, sillä se tukee lasten osallisuutta ja lisää heidän kehitystään aktiivisiksi kansalaisiksi. Samalla tulee kuitenkin huolehtia siitä, että lapset ja nuoret saadaan osallistumaan toimenpiteeseen, samoin kuin eri alojen ammattilaiset sekä mahdollisesti myös järjestöt. Useassa lausunnossa nostettiin myös esille YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen rooli, joka tulee huomioida kaikessa toiminnassa ja julkaisuissa.

4.3. PERHEEN RIITTÄVÄ TOIMEENTULO SEKÄ TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMINEN

Lausunnonantajat pitivät luvun toimenpiteitä merkittävinä ja tarpeellisina. Työn ja perheen yhteensovittamista koskevan kampanjan osalta korostettiin lasten ja nuorten tärkeyttä roolia tulevaisuudessa sekä toimenpiteen positiivista vaikutusta lasten ja nuorten hyvinvointiin. Lapsiperheköyhyyteen puuttumista pidettiin usean lausunnonantajan mielestä erittäin tärkeänä, koska usein perheessä koettu köyhyys vaikuttaa merkittäväällä tavalla lapsen elämään.

Puututaan lapsiperheköyhyyteen ja syrjäytymiseen eurooppalaisen lapsitakuun mukaisesti.

Usea lausunnonantaja esitti huolensa sen suhteen, että tämä toimenpide jää konkreettisen toteuttamisen osalta vaillinaiseksi ja epäselväksi. Lisäksi korostettiin eri toimijoiden kanssa tehdyn yhteistyön merkitystä ja toimenpiteen sitomista tulevaan sosiaaliturvauudistukseen. Huomioon tulee ottaa erityisesti sellaiset lapset, nuoret sekä ryhmät, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa.

Toimenpiteen toimien tulisi olla välittömiä, ennaltaehkäiseviä sekä haittoja kestävästi vähentäviä. Muutamassa lausunnossa myös nostettiin esille uuden tietopohjan tarve ja olemassa olevan tiedon hyödyntäminen. Lisäksi on tärkeää huomioida myös mahdolliset muut eriarvoisuutta nostavat seikat kuin lapsiperheköyhyys.

Toteutetaan vaikuttamiskampanja yksityisen sektorin toimijoiden kanssa työn ja perheen yhteensovittamisesta.

Lausunnonantajien mukaan toimenpiteen toteuttamiseen tulee ottaa myös muitakin tahoja, kuten työmarkkinajärjestöjä sekä lapsi- ja perhejärjestöjä. Myös erilaisia, jo valmiita malleja, kampanjoita sekä hankkeita tulisi hyödyntää. Useassa lausunnossa esitettiin huoli siitä, että kyseinen toimenpide oli rajattu yksityiseen sektoriin, vaikka asia koskettaa myös julkista sektoria.

4.4. LASTEN LÄHEIS- JA VERTAISUHTEET

Luvun lausunnoissa esille nostettiin toimenpiteiden tärkeä ja välttämätön rooli, ja useat lausunnonantajat korostivat digitaalisen kasvuympäristön merkitystä lapsen ja nuoren elämässä. Tämän lisäksi erityisen suureksi yhteiseksi tekijäksi nousi haavoittuvassa asemassa tai syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten asema. Toimenpiteissä tulisi huomioitava erikseen nämä ryhmät ja varmistaa, että heidän oikeutensa toteutuvat samalla tavalla kuin muidenkin. Lisäksi heidän kohdallaan tulee ottaa huomioon ja tunnistaa mahdollinen ylimääräisen tuen ja ohjauksen tarve.

Toteutetaan digitoimijoiden kanssa vaikuttamiskampanja lapsen oikeuksista ja yksityisyyden suojasta.

Lausunnoissa nostettiin esiin, että digitaalisella ympäristöllä on suuri merkitys lasten ja nuorten elämässä, näin ollen myös haasteitakin on enemmän. Myös digitaalisen hyvinvoinnin merkitys nykypäivänä suuri, lasten ja nuorten lisäksi myös vanhempien sekä lasten ja nuorten kanssa töitä tekevien tietoisuutta digiturvallisuudesta ja digiturvataidoista tulisi lisätä. Rikollisuutta esiintyy nykypäivänä todella paljon digitaalisessa ympäristössä. Tämän ilmiön ennaltaehkäisyyn tulisi kiinnittää huomiota. Useat lausunnonantajat olivat sitä mieltä, että järjestöt sekä muut tahot tulee ottaa mukaan toteuttamiseen.

Toteutetaan poikkihallinnollisesti tutkimushanke syrjäytymisvaarassa olevien ja osattomien lasten ja nuorten tilanteen selvittämiseksi.

Lausunnonantajien mielestä kokonaisvaltainen kuva puuttuu, joten olisi erittäin tärkeää, että seurannassa pystyttäisiin yhdistämään erilaista tietoa monilta tahoilta sekä ottamaan huomioon samanaikaisesti myös lasten ja nuorten oman äänen. Nykyisellä tasolla tämä toimenpide on muutaman mielestä vielä hieman hajanainen. Tässäkin kohdassa huomioon tulisi ottaa eri toimijoiden tekemä työ ja jo hankkima tieto.

Huomioon tulee ottaa myös muun muassa nuorisotyön eri muodot, järjestötoiminta, työpajatoiminta ja muut kohderyhmää tehokkaasti tavoittavat toimijat on otettava huomioon.

4.5. LASTEN VAPAA-AIKA JA HARRASTUKSET

Lausunnonantajat olivat lasten vapaa-aikaan ja harrastuksiin liittyvien toimenpiteiden jatkovalmistelujen kannalla. Kyseisten teemojen tärkeyttä perusteltiin muun muassa yhdenvertaisuudella sekä harrastusten ja muiden vapaa-ajan viettojen positiivisilla vaikutuksilla lapsen ja nuoren elämään. Useaan otteeseen kuitenkin korostettiin, että mukaan tulisi ottaa myös erilaiset yhteisöt ja muut vapaa-ajan aktiviteetit. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi näidenkin toimenpiteiden osalta huolta esitettiin haavoittuvassa asemassa olevien tai muuten erityistä tukea tarvitsevien lapsien ja nuorien osalta sen suhteen.

Tehdään yhteistyötä lajiliittojen kanssa hyvien käytäntöjen kehittämiseksi ja levittämiseksi.

Lausunnonantajien mukaan lajiliittojen lisäksi mukaan tulisi ottaa muitakin toimijoita. Kaikki lapset eivät harrasta urheilulajeja, joten lajiliittojen kautta ei tavoiteta kaikkia lapsia ja nuoria. Näin ollen oleellinen osa perheistä ja lapsista saattaisi jäädä tämän toimenpiteen osalta pimentoon. Muutama esitti huolen toimenpiteen abstraktiudesta ja siitä, että varsinaista toimijaa ei ole ja varsinaiset toimenpiteet jäävät epäselviksi. Toinen huolenaihe koski kuntien välisiä eroavaisuuksia harrastusmahdollisuuksien välillä.

Toteutetaan pilotti etsivästä harrastustoiminnasta ja nuorisotyön yhteistyömallista harrastamisen Suomen mallissa yhteistyössä kuntien kanssa.

Lausunnoissa nousi esille, että tämän toimenpiteen toteuttamisessa tulisi ottaa huomioon myös järjestöt sekä muut tahot, joilla on mahdollisesti osaamista asiaan liittyen. Näin varmistetaan se, että erityisesti ne lapset ja nuoret, jotka ovat riskissä jäädä harrastusten ulkopuolelle saadaan mukaan toimintaan. Erityistä huolta kannettiin vammaisista sekä erityistä tukea vaativista lapsista ja nuorista sekä siitä, että heidän äänensä saadaan tässä toimenpiteessä tosiasiallisesti kuuluviin. Samalla tulee huomioida, että ylipäänsä kaikkien lasten ja nuorten ääni tulee kuulluksi.

Useaan otteeseen lausunnoissa todettiin myös, että huomioon tulisi ottaa harrastamisen monet eri muodot. Osa lapsista ei välttämättä koe urheilua ja muuta liikuntaa kiinnostavaksi harrastusmuodoksi, joten erilaiset harrastusmuodot esimerkiksi taiteen ja kulttuurin saralta tulisi huomioida. Myös ohjaajien osaamiseen ja kouluttamiseen tulee panostaa, jotta heillä on vaadittavat edellytykset muun muassa erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten kohtaamiseen. Lisäksi muita vastaavia toimivaksi todettuja toimintamalleja kannattaa käyttää hyödyksi.

5. LAPSET OSALLISINA YHTEISKUNNASSA -SISÄLTÖJAKSOT

5.1. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi

Esitettyjä toimenpiteitä pidettiin perusteltuina, tärkeinä sekä ajankohtaisina. Lapsivaikutusten arviointi ja sen tärkeys nostettiin myös esille useaan otteeseen näiden toimenpiteiden yhteydessä. Yleinen huoli toimenpiteitä koskien oli, että osa ehdotuksista keskittyy vain nuorempiin lapsiin. Huomiota tulisi antaa myös nuorille sekä perheille.

Kootaan kattava tietopohja lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja koronakriisin vaikutuksista siihen.

Lausunnonantajien mielestä indikaattoritiedot sekä tutkimus- ja selvitystieto ovat toimenpiteen osalta tarpeen. Näin pystytään varmistamaan, että myös pienempien lapsiryhmienkin tilanne tulee otetuksi huomioon kattavalla tavalla. Pienempiin lapsiryhmiin kohdistuvia vaikutuksia tulee tarpeen mukaan arvioida erikseen, jotta ne tulevat tarpeeksi selkeästi esille. Sama koskee myös hyvinvoinnin indikaattoreita – haavoittuvassa asemassa olevat lapset tulee huomioida myös siinä erikseen. Tietopohjan kehittämisessä on myös tärkeää huomioida myös muidenkin toimijoiden keräämää aineistoa ja tietoa, esimerkiksi järjestöjen ja seurakuntien. Lisäksi lapset ja nuoret tulee osallistaa toimenpiteeseen, pelkkä tutkimustieto ei ole täysin riittävää.

Toteutetaan lapsibudjetoinnin kehittämistä koskeva toimenpide lapsibudjetointiryhmän ehdotuksen mukaisesti.

Useassa lausunnossa nostettiin esille sama seikka kuin aiemman toimenpiteen osalta: huomioon tulee ottaa myös haavoittuvassa asemassa olevat tai muuten tukea tarvitsevat lapset ja nuoret. Heidät tulee myös osallistaa toimenpiteeseen asianmukaisella tavalla. Lisäksi lapsibudjetointi ja lapsivaikutusten arviointi tulisi huomioida mahdollisesti jo hyvinvointivaltioiden rakentumisen yhteydessä. Samalla tulee myös varmistaa, että lapsibudjetointi muotoutuu osaksi toimintakäytäntöjä.

5.2. LASTEN OIKEUS TULLA KUULLUKSI JA SAADA TIETOA

Lausunnonantajien mielipiteet olivat verrattain yksimielisiä ja toimenpiteiden jatkovalmistelua kannatettiin laajasti. Annetuissa lausunnoissa korostettiin erityisesti, että toteutettavissa toimenpiteissä tulee huomioida monenlaisten lapsiryhmien saavutettavuus. Lisäksi useampi lausunnonantaja toi esille, että lasten ja nuorten yhdenvertaisen osallisuuden takaamiseksi tarvitaan erilaisia tapoja osallistua. Sähköinen osallistuminen mahdollistaa vain osalle lapsista mahdollisuuden osallistua. Lausunnoissa myös peräänkuulutettiin, että lapsilla on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Kerrotaan keskeisistä lainsäädäntöuudistuksista lapsille ymmärrettävällä tavalla.

Lapsille ja nuorille tiedottamisessa tulee huomioida saavutettavuus sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapsiryhmät. Useassa lausunnossa korostettiin, että olennaista on tunnistaa eri ikäisten edellytykset kasvattaa tietoisuuttaan ja osaamistaan. Lisäksi muutamassa lausunnossa nostettiin esille, että lasten tulisi saada lainsäädäntöuudistusten lisäksi tietoa muistakin yhteiskunnallisista asioista ja heihin vaikuttavista asioista lapsille ymmärrettävällä tavalla.

Toteutetaan lapsen oikeuksia ja erityisesti lasten osallisuutta koskeva koulutuskokonaisuus ammattilaisille.

Lausunnonantajat kannattivat yksimielisesti toimenpidettä. Usea lausunnonantaja korosti, että koulutuskokonaisuudessa tulisi huomioida eri lapsiryhmät kattavasti. Muutamassa lausunnossa korostettiin myös muiden aikuisten, erityisesti huoltajien, lapsen oikeuksien tiedon tarpeen vahvistamista. Lisäksi muutama lausunnonantaja esitti huolen siitä, että miten mahdollisimman moni lapsi saadaan osallistumaan.

Toteutetaan kampanja, jossa lapsilta ja nuorilta kysytään ideoita heidän oikeuksiaan edistäviksi toimenpiteiksi.

Lausunnonantajat pitivät lapsille ja nuorille suunnattua kampanjaa erittäin tärkeänä. Lausunnoissa korostettiin, että kampanjan toteutuksessa tulee huomioida monenlaisten lasten osallisuus ja kiinnittää erityisesti huomioita haavoittavassa asemassa olevien lasten ja nuorten mahdollisuuteen osallistua. Lausunnoissa todettiin edelleen, että sähköisenä kyselynä toteutettu kampanja ei tavoita yhdenvertaisesti kaikkia lapsia ja nuoria. Lisäksi kampanjassa tulee ottaa huomioon eri ikäisten lasten ja nuorten saavutettavuus.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTOIMET TOIMEENPANOSUUNNITELMAN VIIMEISTELYYN

Saatujen lausuntojen pohjalta voidaan todeta, että keskeisimmät kaikkia toimenpiteitä läpileikkaavat kehitysohjelmat olivat yleisten periaatteiden liittäminen osaksi tekstiä ja läpileikkaavien linjausten näkyminen selkeämmin toimenpiteiden toteutuksessa. Lausunnot korostavat myös tarvetta tietoaaukkojen täydentämiseen ja olemassa olevan tiedon hyödyntämiseen enemmän, kuin painotusta uudelle tiedonkeruulle.

Annettujen lausuntojen pohjalta toimenpiteet viedään jatkovalmisteluun ja niiden välisiä päällekkäisyyksiä karsitaan. Toimeenpanosuunnitelma valmistuu syksyn 2021 aikana.

LIITE 1 LAUSUNNONANTAJAT

A-klinikkasäätiö, Lapsuus ja perheet –tiimi / Lasinen lapsuus ja Nuortenlinkki

Aulikki Kananoja

Autismiliitto ry

Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto

Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Työelämävastuualue

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä

Etelä-Suomen aluehallintovirasto

Folktinget

Hengityслиitto

Hyvinvointiala HALI ry

Icehearts

Imetyksen tuki ry

Intersukupuolisten ihmisoikeudet – ISIO ry

Into – etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta

Irti Huumeista ry

Kehittämiskeskus Opinkirjo – Utvecklingscentralen Lärarik

Kehitysvammaisten Tukiliitto

Kehitysvammaliitto

Kela

Kirkkohallitus

Kriminaalihuollon tukisäätiö

Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet

Kuurojen Liitto ry

Lasten ja nuorten keskus

Lasten ja nuorten taidekeskuksen säätiö

Lastensuojelun Keskusliitto

Lea Pulkkinen

Lihastautiliitto ry

Maa- ja metsätalousministeriö

Maahanmuuttovirasto

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

MIELI ry

Monimuotoiset perheet –verkosto

Mothers in Business MiB ry

Nuorten Suomi

Oikeusministeriö

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

Opetushallitus

Opetushallitus

Parisuhdekeskus Kataja ry

Pelastakaa Lapset

Pesäpuu ry, X-ketju-hanke

Pienperheyhdistys ry

Poliisihallitus

Rikosuhripäivystys

Romaniasiaan neuvottelukunta

Rädda Barnen på Åland

Saamelaiskäräjät

SAK ry, Työ ja turva –osasto

SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf

Satu Mustonen

Seta ry

Sisäministeriö

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira)

Sosiaali- ja terveysministeriö

Sosiaalityöntekijöiden seura ry

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry / Lasten terveysfoormi (LTF)

Suojellaan Lapsia ry

Suomen CP-liitto ry

Suomen Lukiolaisten Liitto

Suomen UNICEF

Tampereen kaupunki

Terhi Laine

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Turvapaikanhakijoiden tuki ry

Turvapaikanhakijoiden tuki ry, puheenjohtaja Sanna Valtonen

Ulkoministeriö

Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto

Verksamheten Juridiskt ombud

Vihreän eduskuntaryhmä

Virve-Maria Toivonen

Väestöliitto

Ympäristöministeriö